

## 16. Yüzyılda Ayıntab Sancağında Zaviyeler ve Mali Kaynakları

Yrd.Doç.Dr. Metin AKİS\*

**Özet:** Devletlerin siyasi ömürleri sosyal kurumlarının durumları ile çok yakından ilgilidir. Zaviyeler, Osmanlı Devletinden önce kurulan ve onun süresince de var olan, günümüze kadar ulaşmış olan kurumlardır. Toplum hayatında hayrı, hoşgörü ve yardımlaşmanın örneği olan bu kurumlar aynı zamanda mali ve yönetsel açıdan yarı otonom kurumlar olmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Zaviyeler, Ayntab Zaviyeleri, müteveli, vakıf

### Giriş

Osmanlı sosyal hayatı çeşitli özellikler içermekteydi. Bunlardan biri de, manevi temellere dayalı olmak üzere halkı koruduğuna, temizlediğine, manevi olanla maddi dünyayı birleştirdiğine inanılan zaviyeler idi.

Osmanlı toplum hayatının en önemli kurumlarından biri olan zaviyelerin kuruluşu, mekânsal organizasyonu, mali kaynakları, sosyal hayatı etkilemedeki rolleri, Osmanlı toplum yaşamında paylaşılan dini ve fikri düşüncelerin içerisindeki yeri, bir kurum olarak idareleri ve nesilden nesile geçirmiş oldukları değişim öteden beri öğrenilmek istenmiştir.

Bu çalışmamızda Ayntab Sancağına ait tapu tahrir kayıtları ve şer'îye sicilleri kullanılmak suretiyle 16. yüzyıl'ın ikinci yarısında Ayntab Sancağındaki zaviyelerin durumları aydınlatılmaya çalışılmıştır.

### A- Osmanlı Devletinde Zaviyeler

Beylikler döneminde ve Osmanlının ilk dönemlerinde zaviyelerin düzenli mali kaynaklara sahip oldukları düşünülemez. Bu dönemde muhtemelen tarıma elverişli olmayan yerleri tarım alanı haline getirmek suretiyle, veya hayvan, tohum vb. gibi malları diğer dervişlerle ortaklaşa kullanmak suretiyle gelirlerini temin etmekteydiler. Kısmen de inançlı hayırsever Müslümanların verdikleri sadaka ile hayatlarını devam ettirmekteydiler. Daha sonra sadaka almanın, sofiyane bir yaşantı için İslâm'da doğru görülmemesi nedeniyle, zaviye kendi gelirlerini oluşturmayı tercih eder duruma gelmiştir.

---

\* 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü / KİLİS  
metinakis@hotmail.com

Özellikle emirler ve padişahlar zaviyelere mal ve mülkler vakfetmişlerdi. Bu vakıflar bazen terkedilmiş (mevat) arazilerden oluşabildiği gibi, devletin toplayacağı vergilerin de zaviyelere ödenmesi, yaygın olarak uygulanmış gelmiştir. Bazen zaviyelerde görev alan şeyh veya hizmetkârlarla birlikte, zaviyelerle ilişik köylüler bile olağanüstü vergiler anlamına gelen, avarız-ı divâniye'den muaf tutulmuşlardır. Bu muafiyet sadece zaviye ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda zaviyelere hizmet eden köylüleri de kapsamıştır.<sup>1</sup>

Osmanlı toplumunda zaviyeler ile halk kesimleri arasında sıkı bağlar söz konusuydu. Kırsal kesimde yaşayan göçebe halkın tekke ve zaviyeler ile olan bağlantısı, yerleşik olan şehirli ve köylüye göre daha fazlaydı. Bunun nedeni, göçebe grupların hayat tarzlarından kaynaklanan kültürel özelliklerinin, “*abdâl*” adı verilen ve Osmanlı'dan önceki dönemlerden beri Anadolu'da göçebe gruplara dini yaşantıyı telkin eden kişilerle uyum içinde olmasıdır. Osmanlı döneminde de abdallara savaşa katılmaları karşılığında toprak veriliyor, onlar da elde ettikleri topraklara zaviyelerini inşa ediyorlardı. Bu dervişleri Ö.L.Barkan “*Kolonizatör Türk Dervişleri*” olarak tanımlamakta, dervişlerin yaşantıları ile Osmanlı Devletinin fetih politikaları uyum içerisinde ilerlemekteydi. Bir nevi devlet temsilcisi olarak, yeni ele geçirilen topraklarda yerleşerek etraflarında köylerin oluşmasına imkân hazırlayan bir obje konumuna gelmekteydiler. Devlet ile tarikatların çıkar ilişkisi devam ettiği müddetçe, dervişler faaliyetlerinde serbest kalıyor, hatta ilk padişahlar bizzat zaviyeler kurarak, yenilerinin kurulması için de zaviye şeyhlerine ayrıcalıklar tanıyorlardı.<sup>2</sup> Bu zaviyeler, Osmanlı'nın Anadolu ve Balkanlardaki yönetiminin kurumsallaşmasında önemli yer tutmuşlardır. Osmanlı Devleti fetih gayelerini gerçekleştirmeye çabalarırken, ülke içindeki zaviyeler dervişlerin toplandığı, maddi ve manevi hizmetlerin ifa edildiği yerler olmuşlardır.<sup>3</sup>

Osmanlı döneminde özellikle 16. asır'a ait vakıfların kayıtları, genel olarak tahrir defterleri içerisinde yer alan vakıf tahrirleri arasında görülmektedir. 1590'lara kadar düzenli kayıtlar halinde tutulan bu defterler, zaviye vakıflarının gelir kalemleri hakkında standart bilgiler içermektedir. Burada zaviyenin adı, zaviyedatların adları, zaviyeye vakıf olarak bağlanan ve tahrir mantığı içerisinde tahmini vergi gelirlerinin ne oranda ve hangi kaynaktan olduğu, taşınır ve taşınmaz kaynakların tümü yazılmaktaydı. Tahrir işi ile görevlendirilen emin, defteri yazarken, zaviyedardan ve vakıf mütevellilerinden yazılı belgeler veya şahitlikler istedikleri görülmektedir. Zaviyelerin faaliyetleri ise çok ayrıntılı bir şekilde Darüs'saade ağasının denetimi altında bulunan defterlere kaydedilmekteydi.<sup>4</sup>

Osmanlı Devletinde zaviyeler bir ihtiyaca cevap vermek için olarak kurulmuştu. Zamanın ekonomik ve sosyal şartları dini ve politik cereyanların neticesi olarak her tarafta zaviyelerin kurulması, hayatın bu zaviyeler etrafında örgütlenip güçlü ve manalı kılınması mümkün olmuştur.<sup>5</sup> Osmanlı ülkesinde han veya kervansaray bulunmayan yerlerde, zaviyeler bu ihtiyacı karşılamaktaydı. Yolcular zaviyede gecelemede ve buranın mutfağında pişen yemeklerden gece- gündüz yemektedirler. Hatta bu zaviyeler her hangi bir güvenlik tedbirleri olmamasına rağmen, zaviyedeki dervişlerin manevi güçlerinden dolayı soyguncuların çekindikleri yerler idi.<sup>6</sup>

Osmanlı tahrir defterlerinde zaviyelerin mali kayıtları yazılırken o zaviyenin hangi tarikata ait olduğu yazılmamaktaydı. Bu nedenle herhangi bir zaviyenin, Nakşibendi, Rifai veya Kadiri vs. olduğu bu defterler üzerinden ayırt edilmemektedir. Bunun nedeni bu tarikatların henüz 16. asırda Anadolu'da gelişme ve yayılma döneminde olduklarını göstermektedir. Anadolu'da daha eski geçmişe sahip vakıflardan olan Mevlevilik ve Bektaşilik gibi tarikatlar ise bu defterlerden kolayca ayırt edilmektedirler. Aynı zamanda 16.-19. asırlar arasında zaviyelerin tarikatlara nazaran daha aktif müesseseler oldukları görülmektedir.<sup>7</sup>

## **B- Ayıntab Zaviyeleri ve Mali Kaynakları**

### **a- Demirci Zaviyesi**

Ayıntab zaviyeleri genellikle velilerin adıyla veya bu zaviyenin kurucusu olan derviş ailesinin adıyla anılmaktaydı.<sup>8</sup> Bu hususta veli adları ile anılanlara Dülük Baba ve Çomak Baba zaviyeleri örnek olarak gösterilebilir. Kurucu ailenin adıyla anılanlara ise Demircioğlu Zaviyesi örnek verilebilir.

Ayıntab sancağında zaviyelerin gelirlerinin bir kısmı eskiden Mısır Memlukluları hükümdarı Sultan Gavri vakıflarına tahsis edilen gelirdendi. Sancakta tahrirler yapılmaya başlandığında tıpkı Sultan Gavrinin adına daha önceden bağışlanmış olan vakıflar aynı amaç için, yani vakıf maksadıyla bu kez zaviyelerin giderlerini karşılamaya kullanılmıştır. Bu husus genel manada Osmanlı tarafından savunulan "Derviş İslâmı" düşüncesinin bir neticesi sayesinde gerçekleşmiştir. Alicenap ve hayırsever sultanlar böylelikle toplumun özlemine çektiği isteklere cevap vermiş olduklarını düşünmüşlerdir.<sup>9</sup>

Ayıntab Sancağında zaviyelere gelir getiren kaynakların tümü kırsal kesimden elde edilmekteydi. Bunlar köylerden ve mezralardan oluşan mali kaynaklardı. Zaviyenin ilk kurucusu Ahi Mümin'in adının önündeki *Ahi* kelimesine bakarak bu şahsın bir meslek zümresine mensup olduğu ve zaviyenin adının

da *Demürçi* olmasından dolayı Ahi Mümin'in Demirci mesleğinin piri veya üstadı olduğu ihtimal dahilindedir.

16. asrın başları Ayntab Sancağında eski dönemlere ait hükümler ailelerin tekrar Osmanlı döneminde de sivrilmeye başladığı tarihlerdi. Özellikle 1540-1541 yıllarına ait mahkeme kayıtları yörenin “derviş düzenini” savunacak türden kararlar aldığını göstermektedir. Bunlardan birinde Kurban Baba türbesinde, bu türbenin yerini bulan ve kandil yakma hakkını kendisinde gören Derviş Hüseyin'e Kara Abdal Zaviyesinin şeyhi tarafından, burada kandil yakma hakkının kendilerinde olduğu iddiası ortaya konmuş, sonuçta tabiri caizse Peirce'in deyimıyla, “toz olması” karşılığında ona üç altın ödenmişti.<sup>10</sup>

Demircü zaviyesi Ayntab Sancağındaki en zengin mali kaynaklara sahip zaviye idi. Gelir kaynaklarından bir tanesi Gercayın köyü idi. Vergi gelirleri toplamı 10.430 akçe olan bu köyün geliri **kırat**<sup>11</sup> cinsinden hisselerle ayrılmıştı. Hepsisi 24 kırat olan bu hisselerin 12 kıratı has, diğer 12 kıratı ise Demürçi zaviyesine ödenmekteydi. Zaviyenin bu hisse karşılığında payı 5.215 akçe idi. Tahrir defterinde geçen ifadeye göre *Hisse-i vakf-ı Ahmed bin Hacı Kasım bin Hacı Mehmed bin Ahi Mümin* zaviyenin ilk kurucusunun “Ahi Mümin” meslek loncalarından birine ve muhtemelen demirci mesleğine mensup bir esnaf olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda 950H./1543M. tarihinde zaviyenin vakıf gelirlerini alan Ahmed'in dördüncü göbekten vakfın idarecisi olduğu düşünülürse, bu tarihten geriye doğru gidildiğinde zaviyenin varlığının en azından Osmanlı döneminden önceye tekabül ettiği, hatta bu tarihin 100-150 yıl kadar eskiye kadar varıp, zaviyenin 15. yüzyılın başlarında yapılmış olabileceği tahmin edilebilir. Yine tahrir defterinde **eş-şehir Demürçi ala zaviye** ifadesi zaviyenin şehir sınırları içerisinde olduğunu göstermektedir.<sup>12</sup>

Zaviyenin zengin mali kaynaklara sahip olması genel olarak zaviyelerden daha fazla teknik ve ekipman kullanımını mümkün kıldığı varsayılabilir. Özellikle şehirde bulunması şehirli halkın daha fazla ziyaret etmesini ve hizmet, zikir halkalarına katılmak bakımından daha popüler olmasını sağlamış olmalıdır. Zengin zaviyelere mahsus olan tevhidhane, hamam, ahır v.b. kalabalık misafir ağırlamaya uygun mekânların da bu zaviyede olabileceğini göstermektedir.

Demürçi zaviyesinin diğer bir geliri de aynı zaviyenin şeyhi olan Hacı Kasım oğlu Ahmed'in mülkü olan Kara-Kuyu Köyünden alınan 2.950 akçe,<sup>13</sup> Geneyik Köyü yakınlarındaki Kargüdan Mezrasından 1.558 akçe gelir elde etmekteydi.<sup>14</sup> Daha önce Sultan Gavri vakfı olan Mazvud Köyü yakınlarındaki Yağluca Mezrasından 1.120 akçe,<sup>15</sup> Sultan Gavri vakıfları arasında

sayılan ve Orul Köyü sakinleri elinde bulunan Kantara Mezrası'ndan 500 akçe, <sup>16</sup> Sarut Köyü sakinlerinin elinde bulunan Bel-Sekisi veya Bey-Sekisi Mezrasından bu mezranın gelirinin tamamı olan 250 akçe, <sup>17</sup> Tel-Beşir Nahiyesine bağlı Güneysi Köyü'nden aynı zamanda Sultan Gavri vakıfları arasında bulunan vergi gelirlerinden 2.000 akçe, <sup>18</sup> yine Tel-Beşir Nahiyesine bağlı ve Sultan Gavri vakıfları arasında bulunan Sazlı Köyünden 2.720 akçe, <sup>19</sup> Tel-Beşir Nahiyesine bağlı Kafircik Mezrasından padişah hasları ile müşterek 12'şer kırat olarak paylaştıkları gelirden zaviyenin payına 417 akçe düşüyordu.<sup>20</sup> Nehrü'l-Cevz Nahiyesine bağlı Bahâ'üd-din Burcu Köyünün hukuku şer'iyesi olan 1.500 akçe, <sup>21</sup> yine aynı nahiyeye bağlı Battal-Öyüğü Köyünden 5.172 akçe<sup>22</sup> vergi gelirinden pay almaktaydı.

Demirci zaviyesine 950H./1543M.'de devlete ait vergi gelirlerinden ödenen miktar 18.187 akçe tutmaktaydı. Bu miktar aynı yıl içerisinde tüm zaviyelere devletin ödediği miktar olan 47.332 akçenin %38.4'üne denk gelmektedir. Bir başka deyişle devlet Demirci zaviyesine tüm Ayıntab Sancağındaki bütün zaviyelere ayırdığı paranın 1/3'ünden fazla miktarda parayı Demirci zaviyesine ödemekteydi.

### **b- Dülük Baba Zaviyesi**

Dülük Baba zaviyesi Demirciler Zaviyesinden sonra en zengin olanıdır. Zaviyenin geçmişi muhtelif rivayetlere beraber çok eskiye dayanmaktadır. Bunlardan ilki Hz.Muhammed zamanına, onun sahabelerinden Davud'un burada şehit olması ve Dülük Köyünde metfun olması şeklinde anlatılmaktadır.<sup>23</sup> Davut'un muhtemelen zaman içerisinde kaybolan mezarı, Maraş'tan Ayntab'a ticaret maksadıyla gelen bir tüccarın katırları ile yola devam ederken Dülük civarında yolunu kaybetmesi üzerine çaresizliğe düşmesi ve bu arada uykuya dalarak rüyasında şeyhi olan Abdulkadir Geylaniden manevi işaret talep etmesi üzerine şeyhinin kendisine değil de burada yatan Davud Ejder'e dua etmesini ve burada onun mezarının olduğunu bildirmesi ile tüccar uyanır ve daha sonra yolunu bularak Ayıntab'a gelip ticaretini yaptıktan sonra buraya bir türbe yaptırır ve türbede sonsuza kadar mum yanıp gelip geçenlere yol göstermesi için mum yakılacak vakıf bağışlarını da yaparak burayı bir zaviyeye dönüştürmüştür.<sup>24</sup>

Diğer bir rivayet de ise; Yavuz'un Mercidabık ovasına Memluk ordusu ile savaş yapmak üzere yöneldiğinde Dülük Baba adlı bir şeyhin ona zaferi müjdelediğinden<sup>25</sup> bahsedilmektedir. Neticede Yavuz Memluklerle giriştiği savaşı kazanır. İstanbul'a geri dönüş yolu üzerinde tekrar Ayıntab'a uğrar ve kendisine bu müjdeyi daha evvelinden vermiş olan şeyhi görmek ister, fakat şeyh artık hayatta değildir ve Yavuz'da onun adını yüceltmek ve kıyamete kadar

baki kılmak için yüksekçe bir türbe yaptırır<sup>26</sup> ve türbeyi bir zaviyeye dönüş-türmek suretiyle buraya çeşitli vakıflar bağışlar. Anlatılan öykülerin zamanı mevzusu açısından aralarında farklılıklar olması, Peiers'in deyimi ile ille doğru olmasına gerek yoktur. "Bu öyküler, halk söylencelerinde bulunabileceği gibi, ünlü sufi bilginlerin anlattığı menkıbelerde de bulunabilecek sınamalar, kerametler ve sıradan insan inancından oluşan, çoğunluğun paylaştığı bir anlatı repertuarına dayanmaktadır."<sup>27</sup>

Dülük bu olaydan sonra daha da gelişir ve buradaki zaviyenin manevi nüfuzundan dolayı cazibe merkezi haline gelir.<sup>28</sup> Dülük köyü muhtemelen savaşlar ve doğal afetler nedeniyle tarih içerisinde birkaç kez nüfusunun tümünü kaybettiği düşünülebilir. Ashab'dan Davut'un da Dülük Baba Köyü civarında metfun olması burada temelleri belki de İslami dönemler öncesine giden bir manevi çizginin İslami dönemlerde de hayır kurumu ve zaviye düşüncesi içerisinde yaşatılmasını sağlamış olmalıdır. Yavuz ile ilişkilendirilen rivayetler ise belki de buranın zaviyedarına geleneklere uyararak, Dülük Baba denmesinden kaynaklanmış olabilir. Her halükarda zaviyenin burada kurulmuş olması köyün her yönden gelen nüfus için bir cazibe merkezi olmasını sağlamış olmalıdır. Zaten zaviyelerin vergi muafiyeti de dini sebeplerle değil buradan gelip geçen yolculara yani "ayende ve ravende'ye" verilen hizmetler nedeniyle olmuştur.<sup>29</sup> Şarkıyan Cemaati adı verilen ve Ak-Koyunlu taifesine mensup konar-göçerler de burada kışlamaktaydılar.<sup>30</sup>

1540-1541 tarihleri arasında zaviyenin şeyhi Seyyid İsmail'in oğlu Seyyid Şemseddin idi.<sup>31</sup> Evliya Çelebi Dülük Baba zaviyesini anlatırken bu zaviye şeyhinin Bektaşî Melamiyunundan olduğunu yazmaktadır.<sup>32</sup> Yine şer'îye sicillerinden öğrendiğimize göre 956H.'de Dülük Baba Zaviyesi vakfının mütevellisi Sadık bin Bali Sadık isimli şahıstı.<sup>33</sup>

Dülük Baba zaviyesinin 950H./1543M.'de gelir kalemlerinden biri diğer adı Zülkadirli Mezraa olan Sam Mezraa idi.<sup>34</sup> Bu mezranın tüm vergi geliri olan 5.185 akçe Dülük Baba zaviyesine ödeniyordu.<sup>35</sup> Bir diğeri de Başkendi Köyü idi. Bu köyün bütün vergi gelirlerinin tamamı Dülük Baba vakfına gelir olarak ödenmekteydi. Bu rakam ise 3.010 akçe tutuyordu.<sup>36</sup> Bu köyde yer alan 1.000 tiyeklik bağ Abdullah'a senelik 20 paraya vekalet usulü ile icara verilmişti.<sup>37</sup> Çağırğan Köyünün 2.424 akçe olan vergisinin ¼'ü yani 6 kıratı olan 660 akçe.<sup>38</sup> Saru-Boğasak yakınındaki Koca-Kendi Mezrasından 845 akçe.<sup>39</sup> Bir diğer vergi geliri kaynağı Dülük Köyü yakınlarındaki Hacı Bekir Mezrasından 600 akçe.<sup>40</sup> Dülük Köyü yakınlarındaki Siryelik veya Sirkelik Mezrasından vergi gelirlerinin tamamı olan 700 akçe, <sup>41</sup> Okçu-oğlu-Öreni Mezrasından 350 akçe, <sup>42</sup> Porys Mezrasından 150 akçe ödenmekteydi.<sup>43</sup>

950H./1543M.'de Dülük zaviyesi için ödenen toplam miktar 10.655 akçe tutuyordu. Bu miktar toplam olarak zaviyeler adına devlet tarafından ödenen paranın %22.51'ine tekabül etmekteydi.

Zaviyelerin veya içerisinde bulunduğu külliyeinin önemli gelir kaynaklarından biri de hiç şüphesiz eğitim faaliyetlerine verdikleri katkı idi. Bu türden katkıları sağlayan zaviyelerden biri de Dülük Baba zaviyesi olmalıdır. Zaviyenin bulunduğu köy halkından olan Kalender bin Kurd Evasıt-ı Rabi'ül-evvel 956H./8 Nisan 1549'da Ayıntab mahkemesine gelerek zaviye mütevellisi Gazi bin Miyas huzurunda dört yıl boyunca zaviyenin mescidinde **şakirtlik** (öğrencilik) yaptığını ve her yılı için 15 paradan, Dülük Mescidine toplam olarak 60 para borcu olduğunu mahkeme kayıtlarına yazdırmıştır.<sup>44</sup> Muhtemelen Kalender, eğitimini almak için ödenmesi gereken parayı ödemekte zorluk çekmiştir. Zaviye de ekonomik faaliyetlerinin ve dolayısıyla da hizmet sürecinin devam etmesi için bu parayı ondan talep etmiştir. Paranın nakdi olarak kayıtlara geçmesi ve başka türden ödeme (hizmet, ürün v.s.) şeklinin yer almaması, bu borcun gerçek borç olarak algılandığını göstermektedir.

### **c- Hacı Baba Zaviyesi**

1540-1541 yılları arasında zaviyede Seyyid İsmail şeyhlik yapmaktaydı. Yukarda geçtiği gibi Dülük Zaviyesi şeyhi olan oğlu Seyyid Şemseddin ile aynı anda farklı zaviyelerin şeyhi konumunda idiler.<sup>45</sup> Gelir bakımından daha az kaynağa sahip olan Hacı Baba zaviyesine babanın şeyh olması ilginçtir. Muhtemelen öncelik babaya ait olmalı idi. Böyle olmadığına göre farklı değerlendirmeler olduğu muhakkaktır. Belki Seyyid İsmail için fakir zaviye daha az yoğun tempo anlamına gelmekteydi. Kısmen bir emeklilik gibi düşünülmüş olabilir. Veya Hacı Baba Zaviyesi daha eski bir geçmişe sahip olabilir. Daha sonra aile Dülük Baba Zaviyesinin şeyhliğine atanmış olabilir. Yeni zaviyenin şeyhi de halihazırda görev yapan bir şeyh olamayacağına göre Seyyid Şemseddin, Dülük Baba Zaviyesinde görevlendirilmiş olabilir.

950H./1543M. tarihli 373 numaralı Ayıntab Livası Mufassal Tahrir Defteri'ndeki kayıtlar arasında bu zaviyeye ait kayıtlar da bulunmaktadır. O nedenle zaviyenin tarihi Osmanlının bölgeyi ele geçirdiği dönemlere veya daha eskiye dayanmaktaydı. 950H./1543M. Tarihli mufassal tahrir defterinde Ayıntab şehir merkezinde Hacı Baba adıyla ayrı bir mahalle kaydı bulunmamaktaydı. Ama 980H./1572-73M.'de Ayıntab şer'iyeye sicillerindeki kayıtlara göre artık ayrı bir mahalle Hacı Baba olarak adlandırılmaktaydı.<sup>46</sup>

Zaviye şeyhliklerinin ekserisi eskiden beri o zaviyeyi kurmuş olanların elinde evlatlık vakıf olarak bulunmakla beraber, zamanla evlatların neslinin devam

etmemesi yani münkariz olması ile veya şeyhlerin yolsuzluklarının görülmesi nedeniyle yerlerine başkalarının tayin edildiği de olmaktadır. Bu durumda vakıf evlatlık statüden çıkmak suretiyle bir “amme vakfı” haline gelmekteydi.<sup>47</sup> Bu şekilde cereyan eden bir olaya Ayıntab sicillerinde rastlamaktayız. Buna göre;

10 Şevval 1013H./1 Mart 1605M. tarihinde divan-ı hümayun’dan Ayntab mahkemesine gelen bir fermanla “Hacı Baba zaviyesine mütevellî olan Mehmed nam kimesne kendü hevasında olmağın, yeri hali ve hidmeti muattal kalmağın, yerine iş bu rafi-i şah-i hakani Ahmed her vechile dindar mukaddem ve müstakim olduğundan, gayri hidmet-i tevliyet uhdesinden gelmeğın, kıdvet’ül-kuzat vel Müslimin vilayet-i mezburun kadısı Mustafa zide fazluhu her vechile müstehaktır deyu arz itmeğın, sadaka idub buyurub sadet-i eyyamı ve hüccet-i ğayeti virdüm ve buyurdum ki, varub zaviyeyi mezbureye mütevellî olub, hidmet-i luzumeye mer-i ve muz’a kılduktan sonra bundan akdem, vakf-ı mezbureye mütevellî olan tevcihle mansıb kılāsız...bu dahi ol vecihle mazruf olub ol babda hiç ahde mani ve zafi? Olmaya şöyle bilesiz alamet-i şerife itimad kılāsız.”<sup>48</sup> diye yazılmıştır.

Buradan anlaşıldığına göre zaviyenin eski mütevellisi olan Mehmed çeşitli nedenlerle bu işi hakkıyla ifa edememektedir. Kadı Mustafa’nın da muvafık dilekçede bulunması nedeniyle Ahmed’in bu iş için daha uygun olduğu ortaya konmaktadır.<sup>49</sup> Gerçi “her yönüyle dindar ve mukaddem ve müstakim” ifadeleri çok şeyleri açıklar niteliktedir. Dindar ifadesinin o günlerin Osmanlı toplumunda ne şekilde algılanmış olduğunun daha detaylı araştırmalara ihtiyacı vardır.

Ama en azından selefine göre tercih konusu olması, selefine ait resmi görüşün şüphelerini de ortaya koymaktadır. Mukaddem kelimesi; muhtemelen mesleki hiyerarşide üstünlüğünü ortaya koymak için kullanılmış olmalıdır. Ama müstakim ile anlatılmak istenen her halde çok daha derin anlamlar taşıyordu. Bu anlam ise Sünni veya Şii İslam arasında Osmanlı İmparatorluğunun tavizsiz bir şekilde savunucusu olduğu, Sünni İslâm’ı desteklediği izlenimi vermektedir. Çünkü bu dönemde, hele sosyal karmaşanın da hakim olduğu bir ortamda Osmanlı fakihlerinin Rafizi olarak adlandırdıkları, Sünni olmayan teşekküllerin, özellikle zaviyeler etrafında toplanmış olabileceklerine dair örnekler de rastlanmaktadır.

Zaviyeye gelir olarak bağışlanmış bir yer de Güllüce ile Rum Evlek köyleri arasında kalan **Serkenos** mezraa idi. Burası “Mezraa Serkenos vakf-ı zaviye-i Hacı Baba tamamen” ifadesi ile bütün geliri Hacı Baba Zaviyesine bağışlandığı bildirilmektedir.<sup>50</sup> Bu mezranın gelir vergi geliri olan 6.000 akçe



1/8 oranında vergi alınmak suretiyle (Kısm-ı mine's-sümün) Hacı Baba Zaviyesine bağışlanmıştır.<sup>51</sup> Bu rakam toplam olarak zaviyelere ayrılan paranın %12.67'sine tekabül etmekteydi.

#### **d- Ardıc Baba Zaviyesi**

Ardıc Baba zaviyesine gelir getiren yerlerden biri Söğütlüce Köyü ahalisinin elinde bulunan ve daha önce Sultan Gavri vakıfları arasında yer almasına rağmen Osmanlı döneminden sonra bu zaviyenin ihtiyaçlarına tahsis edilen Erüklüce Mezrasından, mezranın tüm vergi gelirlerini ihtiva eden 3.310 akçe olarak ödenmekteydi.<sup>52</sup> Bu rakam toplam olarak Ayntab zaviyelerine devletin vergi gelirleri arasından ayrılan miktarın %6.99'una tekabül ediyordu.

#### **e- Şeyh Muslihü'd-din Zaviyesi**

Zaviyenin tek gelir kaynağı Tel-Başir nahiyesine bağlı Sarud Mezrası Köyü'nden 2.670 akçe gelir almaktaydı.<sup>53</sup> Bu rakam toplam olarak devletin Ayntab zaviyeleri için ödediği miktarın % 5.64'üne tekabül etmekteydi.

#### **f- Çomak Baba Zaviyesi**

Tel-Başir Nahiyesine bağlı Kara Çomak Köyünde bulunan Çomak Baba Zaviyesi muhtemelen bulunduğu köye de ismini vermişti. Anadolu'da bazı zaviyeler daha önce meskun olmayan yerleri de iskâna açıp burada halkın yerleşmesinin vesilesi olmuşlardır. Bu yönüyle zaviyenin bulunduğu köyler yerleşim alanı olarak en azından dini ve mistik nedenlerle cazibe merkezi olmuştur. 950H./1543M.'de Çomak Köyünde toplam olarak 9 hane kayıtlı idi. Bunlardan en az 3 aile ikisi hizmetkâr ve bir tanesi de fakih olarak köyde zaviye ile irtibatlı görevleri ifa etmekteydiler. Geriye kalan 6 hane ise normal çift ve bennak sahipleri olarak köyde ikamet etmekteydiler. Muhtemelen zaviye çalışanları haricinde kalan halk da tarımla uğraşarak zaviyenin gelip geçen yolcular için her zaman mutfağını açık tutmasından dolayı, mutfak için erzak teminine çalışmakta, yani kendi çaplarında meyve-sebze ve tahıl üretmekte veya bu ürünleri para karşılığında zaviyeye satmakta idi.<sup>54</sup>

Zaviyeler dini-tasavvufi terbiye yerleridir. Bu yönüyle sadece kendi içlerine kapanık inziva yerleri değildi. Civarda yaşayan halk ile çok yakın ve karşılıklı ilişki kurulan ve kültür alışverişinde bulunulan yerler idi. Medreseler ilmin akademik tarzda yapıldığı yerler olması nedeniyle halk ile ilim arasındaki köprüyü zaviyeler kurmuşlardır. Burada verilen eğitim halkın kültür seviyesine daha uygun geldiği için *fakı* ya da *fakih* adı verilenlerden şeyhlerin vaaz ve nasihatleri daha büyük rağbet görüyordu.<sup>55</sup> 953H./1543M. Yılında köyde Hasan oğlu Fakih Mehmed imamlık yapmaktaydı. Muhtemelen Fakih

Mehmed bu türden vaazları halka Çomak Baba köyünün zaviyesinde muhtelif zamanlarda yapmaktaydı.

Bazı zaviyelerde zaviyedar ailenin yanı sıra bir de hizmetkâr aileler yer almaktadır. Bu hizmetkâr aileler zaman içerisinde bazen zaviyedar ailesi ile bütünleşmektedir.<sup>56</sup> Çomak Baba Zaviyesinde de Sadaka oğlu Melik Abdal ile Küçük Abdal Çomak Baba zaviyesine hizmetkârlık yapmaktaydılar. İki zaviye hizmetkârının da Sadaka'nın oğlu olması daha önceden Sadakanın da bu zaviyede hizmetkârlık yapmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca her iki hizmetkârın da isimlerinin "Abdal" olması Anadolu'da kökeni daha eskilere kadar giden bir Abdallık geleneğinin devam ettirildiğini de göstermektedir.<sup>57</sup>

956H.'de Çomak Baba Zaviyesi mescidinin vakfının mütevelliliğini Hacı Ahmed bin Halil ile Kasım bin Ömer müştereken yapmaktaydı. 19 Rabi'ül-evvel 956H./8 Nisan 1549'da Ayntab mahkemesine Kasım, Çomak Baba yakınında yola, vakıf dükkânına, makbere (türbe), sebil han duvarına ve Çomak Baba'ya bitişik bir arsa üzerinde bina ve tamirat yapmıştır. Buradaki mescit vakfına ait olan dükkânı bu arsayla istiblal (değiştirme) etmiştir. Böyle bir değişikliği daha faydalı görmüş, oradaki diğer şahitler ve mütevellinin de bu işe onayı olduğundan, mahkeme istiblal'e hüküm vermiştir.<sup>58</sup> Hemen bir sonraki kararda ise Çomak Zaviyesi Mescidi hasbi mütevellisi olan Kasım bin Ömer tevliyet görevinden feragat ederek, Hacı Ahmed bin Halil'e tevliyeti bırakmış ve Hacı Ahmed'de tevliyet görevini kabul etmiştir.<sup>59</sup>

Köyün gelirinin büyük kısmı zaviyeye ödenmekte, kısmen de tımar ile paylaşılmaktaydı. Bu köyden 4.300 akçe zaviyeye ödeniyordu.<sup>60</sup> Bu rakam da toplam olarak zaviyelere ödenen miktarın %9.08'ine tekabül etmekteydi.

### **g- İbni Kâşâni Zaviyesi**

Zaviyenin yegâne gelir kaynağını Nehrü'l-Cevz Nahiyesine bağlı ve Kerat Köyü yakınlarında bulunan Pişge Mezrasından 12'şer kırat olarak padişah hassı ile paylaştıkları gelirden zaviye 2.211 akçe almaktaydı.<sup>61</sup> Bu miktar toplam olarak zaviyelere ödenen paranın %4.67'sine tekabül etmekteydi.

### **h- Diğer Zaviyeler**

Yukarıda bahsi geçen zaviyeler 16. Yüzyılın ortasında tahrir defterine yazılmış olanlardır. Bunların dışında yaklaşık bir asır sonra Ayıntab şehrini ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi'nin bahsini ettiği ve adlarından onların da zaviye tarzında bir yapıya sahip olduğunu düşündüğümüz Tabakhane yakınındaki Emir Dede, Ali Neccar mahallesi yakınındaki Topacık Baba, kiblesinde Kurban Baba, Aydın Baba, Henk Baba ve Şeyh Tabak Efendi zaviyeleri de

onun eserinde yer almaktadır.<sup>62</sup> Ayrıca sicillerde geçen Şâ Şâ Baba'nın da bir zaviye veya türbe olabileceğini de varsayabiliriz.<sup>63</sup>

### **C- Zaviyelerin Ayıntab Vergi Gelirlerinden Aldığı Pay**

1530-40 tarihleri arasında Anadolu Eyaletinde toplam vergi gelirlerinin %17'si vakıflara ayrılmıştır. Bu oran Karaman eyaletinde %14, Rum Eyaletinde %15, 7, Halep ve Şam Eyaletlerinde %14, Zülkadriye Eyaletinde %5, Rumeli'nde %5, 4 civarında olmuştur.<sup>64</sup>

Ayıntab Livasının 950H./1543M.'de toplam olarak tarım ürünlerinden toplanan vergi miktarı 2.331.641, 5 (Defterdeki hasılların toplamı) veya 2.377.596 (Ayrı ayrı kalemlerin toplamı) akçe olmuştur. Bu miktarın 309.655, 5 akçesi veya 311.018, 5'lik kısmı vakıf ve mülklere ayrılmıştır.<sup>65</sup> Bu hesaba göre toplam hasıl miktarının %13.2'si vakıf ve mülk olarak ayrılmıştır. Zaviyelerin toplam olarak hasıl'dan alınan vergiye oranı ise %2.03 olmuştur. Bir başka deyişle Osmanlı devleti Ayıntab Sancağından topraktan aldığı bütün vergi gelirinin toplamının yaklaşık yüzde ikisini Ayıntab zaviyelerine ödemiştir.

Hemen Ayıntab Sancağının komşusu olan Kilis Sancağında 1536 yılındaki toprak ürünlerinde alınan vergi miktarı 1037.066 akçe olmuş bunun 115.659, 5 akçesi vakıflara ve mülklere ayrılmıştır. Oran olarak da %11.1'i ne tekabül etmektedir.<sup>66</sup>

### **Sonuç**

Osmanlı Devletinde vakıflar ve mülkler genel olarak vergi gelirleri toplamının %10-%20 aralığında yer almaktaydı. Tıpkı vakıf gelirlerinin devletin her yanında kabaca eşit oranlarda devlet tarafından desteklenmiş olduğu gibi vakıf düşüncesi içerisinde yer alan zaviyeler de yaklaşık olarak eşit oranda desteklenmiş olabileceği düşünülebilir. Bu oranı da %2-2, 5 aralığı olarak tahmin edebiliriz. Zira zaviyeler o günkü ortam içerisinde devlet ve toplum menfaatleri adına iyi ve elzem olan faaliyetleri icra etmekteydiler.

Ayıntab Zaviyeleri tıpkı çağdaşı olan diğer yerlerdeki zaviyeler gibi toplumsal ve dini elite ev sahipliği yapmaktaydı. Bu dini elit, geçmiş yönetimlerin halk üzerinde etkisini sürdüren ailelerden gelmiş olabileceği gibi, Osmanlı'nın Devletinin kendi yetiştirdiği dini alanda söz sahibi olan kişiler de olabilmekteydi. Her ne olursa olsun devletin temel gayesi, yönetilen ile yönetici kesimler arasındaki ilişkiyi ve statüyü korumak idi. Bu açıdan zaviyeler aracı ve uzlaştırıcı kurumlar olarak, kısmen eskiden beri devam ede geldikleri mali kaynakları ile, kısmen de Osmanlı Devleti zamanında bu gaye ve görevlerini yerine getirmeleri için, bağışlanan kaynaklarla varlıklarını devam ettirdiler.

Zaviyeler, tüm İslami dönemler boyunca toplum yapısında önemli yer tutmuştur. Toplum hayatını kolaylaştıran, bağılı olsunlar veya olmasınlar, tüm toplum kesimlerine hizmet sunan zaviyeler, İslam toplumları içerisinde süratle yayılmış ve büyük kabul görmüştür. Osmanlı toplum yapısı da, İslam toplumunun genel çizgilerinin dışında kalmayarak zaviyeleri, sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın bir örneği olarak yaşatmasını bilmiştir. Aynı zamanda bu kurumları ekonomik olarak bağımsız, hayır ve hasenat çerçevesi içinde şekillendirmiştir.

Ayntab livası pek çok yönü ile klasik Osmanlı sancak örgütlenmesi içerisinde kalmıştır. 16. Yüzyılda Ayntab şehrinde ve köylerinde yaşayan halk, tıpkı diğer yerlerde olduğu gibi zaviyelerden istifade etmekteydi. Zaviyeler aynı zamanda yoldan gelip geçen, yani yerli olmayan halk için de bir çeşit barınma ve misafirhane işlevi görmekteydi. Bu yönüyle Osmanlı Devletinin 16. Yüzyılda Ayntab Sancağındaki zaviyelerle olan ilgisi; devlet eliyle yapılması gereken işlerin zamanın ve mekanın özel şartları içerisinde, tarihi realiteye de uygun olarak, sadece mali kaynağının bir kısmını devletin ödediği, geri kalanını kısmen halkın bağışları ve zaviyelerin vakıfları aracılığı ile yürüttüğü eğitim öğretim faaliyetleri aracılığı ile karşılayan ve bu şekilde biriken ekonomik gücün tekrar toplumun menfaatlerine dönüşümüne katkıda bulunmak olduğunu söyleyebiliriz.

## Açıklamalar

1. A.Y.OCAK, S.FARUKİ, “Zaviye”, **İA**, MEB yay. Cilt 13, Ankara 1997, s. 472
2. Ömer L.BARKAN, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, **Vakıflar Dergisi**, sayı: 2, İstanbul 1942, s.281-365, Karen BARKEY, **Eşkılar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, Çev: Zeynep Altök, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1999, s. 128
3. Semavi EYİCE, “İlk Osmanlı Devrinin Dini-İctimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 1962-63, s.23, Robert HİLLENBRAND, **Islamic Architecture**, New York 1994, s.219-220, Amy SINGER, “İmarethaneler”, **Türkler**, Cilt: 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.486, Ira M., LAPIDUS, “Sufism and Otoman Islamic Society”, **Dervish Lodge** (ed.) R.Lifchez, Berkeley 1992, s.26-28 (15-32).
4. OCAK, FARUKİ, “Zaviye”, s.470, Suraiya FAROQHI, “Seyyid Gazi Revisited, The Foundation as Seen Through Sixteenth and Seventeenth Century Documents”, **Turcica**, XII (1981), s. 90-122.
5. Ö. L. BARKAN, E. MERİÇLİ, **Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I**, Ankara 1988, s. 134

6. Suraiya FAROQHI, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, İstanbul 1994, s.76
7. OCAK, FARUKİ, "Zaviye", s.471
8. Leslie PEIRCE, **Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet**, Tarih Vakfı Yay., Çeviri: Ülkün Tansel, İSTANBUL Haziran 2005, s. 61
9. Leslie PEIRCE, **Ahlak Oyunları**, s. 82
10. Leslie PEIRCE, **Ahlak Oyunları**, s. 83
11. Kırat Osmanlı Devletinin daha önce Arap veya Memluk kontrolünde olan yerlerde kullandığı ve bu yerlerin eski ölçü alışkanlıklarından kalmadır. 24 kırat bir tam hisseyi ifade etmektedir. Genellikle has, vakıf ve mülk olan vergi gelirlerinin paylaşılmasında uygulanmıştır. Toprak parçaları veya ağaçlardan alınacak vergi geliri (hasıl) kırat olarak pay edilirdi. Amy SINGER, **Kadılar Kullar ve Kuduslü Köylüler**, Çev: Sema Bulutsuz, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1996, s. 70
12. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 70
13. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 82
14. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 98
15. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 99
16. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 176
17. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 176
18. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 192
19. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 201
20. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 229
21. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 297
22. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 307
23. Leslie PEIRCE, **Ahlak Oyunları**, s. 61
24. Leslie PEIRCE, **Ahlak Oyunları**, s. 62
25. Evliya Çelebi Ayntab ziyaretgahlarını sayarken Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a giderken yolda karşısına çıkan Dülük Baba'dan bahseder ve onun;" Yolun kolay olsun Selim oğlan, Mısır falan ayda alıp Mekke ve Medine sahibi olarak bana bir tekke yaparmısın?" demiş ve Mısırın fethini müjdelediği gibi kutsal şehirlerin de Osmanlı eline geçeceğini de bildirmiş olduğunu yazmaktadır. Evliya ÇELEBİ, **Seyhatname**, Cilt.9, s. 148
26. Evliya ÇELEBİ, **Seyhatname**, Cilt.9, s. 148
27. Leslie PEIRCE, **Ahlak Oyunları**, s. 63

28. 950H./1543M. Tahrir defterine göre Dülük Köyünde 82 hane, 27 mücerred, 1 piri fani, 1 imam bulunuyordu. Yaklaşık olarak köyde bu tarihte 440 nüfus yaşıyordu. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 108, 109
29. OCAK, FARUKİ, “Zaviye”, s. 473
30. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 92
31. Leslie PEIRCE, **Ahlak Oyunları**, s. 83
32. Evliya ÇELEBİ, **Seyhatname**, Cilt.9, s. 148
33. Gaziantep Şer’iye Sicilleri Defteri, No: 3, s. 12, Hüküm: 2
34. Hüseyin ÖZDEĞER, **Onaltıncı Asırda Ayıntab Livası**, İstanbul 1988, s. 377-378.
35. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s.60
36. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s.80
37. Gaziantep Şer’iye Sicilleri Defteri, No: 3, s. 12, Hüküm: 2
38. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s.65
39. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 90
40. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s.175
41. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s.176
42. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s.176
43. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s.176
44. Gaziantep Şer’iye Sicilleri Defteri, No: 3, s. 81, Hüküm: 5
45. Leslie PEIRCE, **Ahlak Oyunları**, s. 83
46. Gaziantep Şer’iye Sicilleri Defteri, No: 6, s.19, Hüküm: 1
47. BARKAN, MERİÇLİ, **Hüdavendigâr Livası**, s. 143
48. Gaziantep Şer’iye Sicilleri Defteri, No: 10, s. 4
49. Osmanlı taşra bürokrasisinin en önemli görevlilerinden olan kadı, devlete ait kararların ve beklentilerin, kaza alanına giren bölgedeki halkın istekleri ile uyumunu sağlamak zorundaydı. bkz. İlber ORTAYLI, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı**, Ankara 1994, s. 7-82.
50. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 171
51. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 171
52. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 173
53. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 187
54. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 261-262.

55. O.N. ERGİN, **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul 1939, Cilt.I, s. 198, OCAK, FARUKİ, “Zaviye”, s. 475-6
56. OCAK, FARUKİ, “Zaviye”, s. 472
57. BARKEY, **Eşkriyalar ve Devlet**, s. 128
58. Gaziantep Şer’iye Sicilleri Defteri, No: 3, s. 66, Hüküm: 2
59. Gaziantep Şer’iye Sicilleri Defteri, No: 3, s. 66, Hüküm: 3
60. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 261
61. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, s. 296
62. Evliya ÇELEBİ, **Seyhatname**, Cilt.9, s.148
63. Gaziantep Şer’iye Sicilleri Defterleri., No: 6, s.3, Hüküm: 2
64. bkz.Ömer Lütfi BARKAN, “İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyişi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: XXIII, sayı: 1-2, İstanbul 1963, s.241-243, Aynı yazar; “H. 933-934/M. 1527-1528 Mali Yılına Ait Bütçe Örneği”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: XV, sayı: 1-4, İstanbul 1955, s.268, Nazif ÖZTÜRK, **Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar**, s. 3-4
65. Ahmet ÖZKILIÇ, Ali COŞKUN, Abdullah SİVRİDAĞ, Murat YÜZBAŞIOĞLU, **373 Numaralı AyntabLivası Mufassal Tahrir Defteri (950/1543)**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2000, s. 9
66. Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, Tapu Tahrir Defterleri, No: 373, No: 181

## Kaynakça

- BARKAN, Ömer Lütfi (1942), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, *Vakıflar Dergisi*, sayı: 2, İstanbul, s. 281-365.
- \_\_\_\_\_(1955), “H. 933-934/M. 1527-1528 Mali Yılına Ait Bütçe Örneği”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: XV, sayı: 1-4, İstanbul, s. 268.
- \_\_\_\_\_(1963), “İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyişi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: XXIII, sayı: 1-2, İstanbul, s.241-243.
- BARKAN, Ömer L., MERİÇLİ, Enver (1988), *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara.
- ERGIN, O.N. (1939), *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt.I., İstanbul.
- Evliya ÇELEBİ (1935), *Evliya Çelebi Seyhatnamesi*, Devlet Matbaası Cilt.9.İstanbul.
- EYİCE, Semavi (1962-63), “İlk Osmanlı Devrinin Dini-İctimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul.
- FAROQHI, Suraiya(1981), “Seyyid Gazi Revisited, The Foundation as Seen Through Sixteenth and Seventeenth Century Documents”, *Turcica*, XII.

- \_\_\_\_\_ (2004) *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- HILLENBRAND, Robert (1994), *Islamic Architecture*, New York.
- LAPIDUS, İra M. (1992) "Sufism and Otoman Islamic Society", *Dervish Lodge* (ed.) R.Lifchez, Berkeley.
- \_\_\_\_\_, (2002) *A History of Islamic Societies*, Cambridge Univ.Press, August.
- LEWIS, Bernard(1951), "The Otoman Archives as a Source for the History of the Arab Lands," *Journal of the Royal Asiatic Society*, s.139-155.
- \_\_\_\_\_ (1979), "Otoman Land Tenure and Taxation in Syria", *Studia İslamica*, sayı: 50, s.109-124.
- OCAK, Ahmet Yaşar, FARUKİ, Suraiya FARUKİ(1997), "Zaviye", *İA*, MEB., Yay., Cilt: 13, s. 468-476.
- ORTAYLI, İlber (1994), *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadi*, Ankara.
- ÖZDEĞER Hüseyin (1988), *Onaltıncı Asırda Ayıntab Livası*, İstanbul.
- ÖZKILIÇ, Ahmet, COŞKUN, Ali, SİVRİDAĞ, Abdullah, YÜZBAŞIOĞLU, Murat, (2000), *373 Numaralı AyntabLivası Mufassal Tahrir Defteri (950/1543)*, Ankara.
- ÖZTÜRK, Nazif (1983), *Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara.
- PAKALIN, Mehmed Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: I, İstanbul.
- PEIRCE, Leslie (2005), *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Tarih Vakfı Yay., Çev: Ülkün Tansel, İstanbul.
- SINGER, Amy (2002), "İmarethaneleler", *Türkler*, Cilt: 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 486.
- \_\_\_\_\_ (1996), *Kadılar Kullar ve Kuduslü Köylüleri*, Çev: Sema Bulutsuz, İstanbul.



## **“Zaviye”s and their financial resources in the Ayntab Province in the 16<sup>th</sup> Century**

**Assist.Prof.Dr. Metin AKİS\***

**Abstract:** A major factor determining the length of time a state remains politically intact is the condition of the social institutions of the state. “Zaviye”s were institutions established before the foundation of the Ottoman State. They were functional during Ottoman times and have continued their existence until today. These institutions, which were examples of charity and tolerance in social life, were semi-autonomous with respect to issues of finance and administration.

**Key Words:** “Zaviye”s, Ayntab “Zaviye”s, “mütevelli” (trustee), “vakif” (foundation)

---

\*7 Aralık University, Faculty of Science and Letters, Department of History / KİLİS  
metinakis@hotmail.com

## **“Завийе” и финансовые источники провинции Айнтаб в 16 веке**

**Доц. Доктор Метин АКИС\***

**Резюме:** Существование различных фондов всегда имело связь с развитием того или иного государства.

Завийе - одни из таких фондов, существовали уже до Османской Империи и продолжают действовать и сегодня. Такие благотворительные фонды являлись примером милосердия, помощи и терпения в обществе. В финансовом и административном отношениях были полу-автономны от государства.

**Ключевые Слова:** Завийе, Айнтабские Завийе, фонд

---

\*7 Аралык Университет, Научно-литературный Факультет, Отделение Истории / г. КИЛИС  
metinakis@hotmail.com